

Children's worlds.

**Een internationale survey naar het welzijn van
kinderen (COVID-19 supplement, 2021)**

Overzicht eerste resultaten

**Jasper Dhoore, Emma Hadermann, Colinda Serie, Jessy Siongers, Filip Van
Droogenbroeck, Eva Van Kelecom, Jef Vlegels**

KU LEUVEN

**HO
GENT**

Jeugdonderzoekplatform

DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD & MEDIA

Vlaanderen
verbeelding werkt

Overzicht eerste resultaten ISCWeB-onderzoek Vlaanderen – November 2021

Promotorenteam

Dr. Jessy Siongers (VUB)
Prof. dr. Johan Put (KU Leuven)
Prof. dr. Lieve Bradt (UGent)
Prof. dr. Stefaan Pleysier (KU Leuven)
Prof. dr. Bram Spruyt (VUB)

**HO
GENT**

Dr. Jessica De Maeyer
Dr. Didier Reynaert

Inhoud

0. Executive summary	4
1. Situering van het onderzoek	7
2. Methodologie dataverzameling	10
3. Ethische en deontologische vereisten	12
4. Respons scholen en leerlingen	12
5. De vragenlijst	14
7. Methode van analyse	15
8. Resultaten	16
Deel 1: Over jou.....	16
Deel 2: Je leven tijdens de coronacrisis	19
Deel 3: Trendanalyse	28
9. Conclusie	33
10. Bijlagen	35
Bijlage 1: Vragenlijst (als pdf-bestand).....	35

0. Executive summary

In dit rapport bespreken we de eerste resultaten van het Vlaamse luik van de International Survey on Children's Well-Being (ISCWeB) 2021. ISCWeB is een grootschalige internationale bevraging die het **subjectief welbevinden van kinderen uit het vierde tot zesde leerjaar** in kaart brengt. Bij dit onderzoek ligt de klemtoon op de manier waarop kinderen als sociale actoren zelf hun leefsituatie, omgeving en context ervaren. Het kinderrechtenperspectief staat centraal. Gesprekken met kinderen waren het vertrekpunt om de inhoud van de vragenlijst vorm te geven. Daardoor kwam de focus in dit onderzoeksproject te liggen op positieve indicatoren en onderwerpen die kinderen zelf belangrijk vinden. De thema's die in dit onderzoek aan bod kwamen omvatten de relatie met vrienden en familie, het leven op school, thuis en in de buurt, de manier waarop kinderen hun vrijetijd doorbrengen, de materiële zaken waarover ze beschikken en hoe tevreden ze zijn met dit alles. De ISCWeB studies worden al afgenomen sinds 2010 en in het verleden nam Vlaanderen al deel aan de ISCWeB 2018 wave¹.

In 2021 werd een speciale post-corona ISCWeB wave georganiseerd die specifiek ingaat op de impact van COVID-19 bij jonge kinderen. In Vlaanderen hebben we hiervoor **2449 kinderen** bevroegd. We hebben daarvoor de 50 scholen gecontacteerd die ook deelnamen aan een eerdere wave van de ISCWeB survey, met name de ISCWeB 2018. Dit geeft ons een unieke kijk op **hoe jonge kinderen in Vlaanderen de coronacrisis hebben ervaren, en hoe verschillende aspecten van hun welbevinden en hun leefwereld zijn geëvolueerd** ten opzichte van 2018.

Onze resultaten tonen in eerste instantie hoe de **coronacrisis een grote invloed had op het leven van jonge kinderen**. Zo geeft een grote meerderheid aan dat ze iemand kennen die besmet werd met het coronavirus (83%). Bij de helft van de respondenten was dit zelfs iemand uit de familie, bij ongeveer een kwart was er een huisgenoot besmet (23%). De meerderheid van de kinderen kon bovendien lange tijd niet naar school gaan (81%) en 23% van de kinderen geeft aan dat het niet, of slechts een beetje, ging om van thuis te leren. Corona was, hoe kan het ook anders, duidelijk aanwezig in het leven van kinderen.

De kinderen geven wel aan dat ze **relatief goed geïnformeerd worden over het coronavirus**. De meerderheid is voor een groot stuk of helemaal akkoord dat ze over genoeg informatie over corona beschikken (63%). Ze rekenden daarbij vooral op het nieuws (78%) of Karrewiet (67%) om geïnformeerd te worden. Daarnaast verkregen ze ook vaak informatie via familieleden (60%), op school (57%), of via sociale media (45%). Dit kan mogelijk verklaren waarom slechts een kleine minderheid van de kinderen de coronacrisis maatregelen als heel streng ervaren (17%). Dit neemt echter niet weg dat ze zich **vaak zorgen maken over een mogelijke coronabesmetting** van vrienden of gezinsleden. Tijdens de coronacrisis **voelen kinderen zich wel goed ondersteund** door de mensen waarmee ze samenwonen (82% is voor een groot stuk of helemaal akkoord), maar ook door hun vrienden (59%) en in iets mindere mate door hun juffen en meesters (50%).

¹ Voor een overzicht van deze resultaten, zie <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/jeugd/onderzoek/onderzoeksprojecten/internationaal-onderzoek-naar-het-welbevinden-van-kinderen>

De coronacrisis heeft onmiskenbaar een erg **grote impact gehad op het algemene welbevinden** van jonge kinderen. **Ten opzichte van 2018 stellen we vast dat kinderen in 2021 over het algemeen minder tevreden zijn over hun leven en minder vertrouwen tonen in de toekomst. Ze voelen zich significant minder blij, hebben minder energie en zijn vaker verdrietig of verveeld.** Ze voelen zich bovendien ook **minder zelfzeker** over hun gezondheid en hun uiterlijk, en we stellen vast dat ze zich **vaker zorgen maken** over hun materiële situatie en hun zelfstandigheid.

Dit beeld wordt bevestigd als we dieper ingaan op twee belangrijke deelaspecten van de leefwereld van jonge kinderen: **zowel thuis als op school voelen kinderen zich in 2021 minder vaak gesteund en minder veilig dan in 2018.** Bovendien ervaren ze significant vaker verbaal en fysiek geweld van broers en zussen, of van schoolgenoten.

Positief is wel de vaststelling dat **jongeren zich vaker geholpen voelen door hun vrienden** sinds de coronacrisis, en ook aangeven dat hun vrienden vaker lief tegen hen zijn. Deze positieve trend in het ervaren van vriendschapsrelaties hangt mogelijk samen met het gebruik van internet, en sociale media in het bijzonder. De meerderheid van de respondenten beschikt in 2021 over een persoonlijke smartphone (70%) en maakt regelmatig gebruik van sociale media (63%). Onze respondenten geven bovendien aan dat ze tijdens de coronacrisis vooral via internet contact onderhielden met hun vrienden. Slechts een kleine minderheid van de respondenten heeft nieuwe vrienden gemaakt tijdens de coronacrisis (14%), maar de bestaande vriendschappen zijn over het algemeen dus wel als positief en belangrijk ervaren.

Ook **de vrijetijdsbesteding van jonge kinderen is sterk geëvolueerd.** Sinds de coronacrisis spenderen kinderen meer tijd aan zorgtaken en huishoudelijk hulp, spelen ze vaker buiten en spenderen ze meer tijd aan online games. Buitenschoolse activiteiten, zoals muziekschool en tekenschool, zijn dan weer duidelijk afgenomen, met uitzondering van sportieve activiteiten. Over het algemeen geven kinderen aan minder tevreden te zijn over hun vrijetijdsbesteding in 2021 dan in 2018.

Het is duidelijk dat de corona-pandemie jonge kinderen diep geraakt heeft. Als we nagaan welke COVID-19-maatregelen een invloed hebben gehad op jonge kinderen kan dit ook niet verbazen. Sinds maart 2020 zijn kinderen geconfronteerd met schoolsluitingen, beperkingen in vrijetijdsactiviteiten (bv. sluiting van musea, pretparken, sportclubs, kunstacademies) en kinderopvang, verbod op reizen en kampen, en beperkingen van groepsbijeenkomsten. Die maatregelen hebben een rechtstreekse invloed op de belangrijkste aspecten van het dagdagelijkse leven van jongere kinderen, met name hun thuissituatie, hun schoolsituatie, hun vrijetijdsbesteding en hun vriendschappen. Dat zien we duidelijk weerspiegeld in de gepresenteerde cijfers.

Het lijkt ons daarom belangrijk de situatie goed te monitoren en bij beleidsmaatregelen steeds specifieke aandacht te hebben voor onze jonge, zich nog sterk ontwikkelende kinderen. Een bijzondere aandacht voor kinderen in een kwetsbare thuissituatie lijkt daarbij aangewezen. Zo geeft 14% van de kinderen aan tijdens de lockdown niet elke dag voldoende te eten te hebben, gaf 23% toe dat het thuis niet of slechts een beetje lukte om te studeren, vindt 18% dat hun mening thuis niet serieus wordt genomen en onderhield 6% van de 10 tot 12-jarigen geen enkel contact met vrienden tijdens de lockdown. 15% ging expliciet niet akkoord dat tijdens de coronacrisis de band met leden van het gezin sterker werd, en

tussen de 5 en 10% voelde zich tijdens corona niet gesteund door vrienden, juffen en meesters en de mensen waarmee ze samenwonen. In vele opzichten was de coronacrisis een grote verduidelijker. Zij maakte groepen zichtbaar die vaak buiten de schijnwerpers blijven. Als we als samenleving de ambitie hebben voor alle kinderen een goed leven te bewerkstelligen, moeten we deze problematieken blijvend belichten.

1. Situering van het onderzoek

Children's Worlds, The International Survey on Children's Well-Being (ISCWeB) is een grootschalige internationale survey, ondersteund door de Jacobs Foundation², die het subjectief welbevinden bij kinderen tussen 8 en 12 jaar in kaart brengt. De studie beoogt inzicht te krijgen in de manier waarop kinderen hun eigen leefwereld percipiëren en langs die weg bij te dragen tot de verdere verbetering van het welzijn van kinderen. Concreet heeft dit onderzoek als hoofddoel de kijk van kinderen op hun eigen leven en welzijn zichtbaar te maken.

Het *Children's Worlds* project vertrekt van vier centrale uitgangspunten (*Children's Worlds Report*, 2015).

Ten eerste beschouwt het de kindertijd als een belangrijke zelfstandige levensfase veeleer dan als een voorbereiding op volwassenheid. Ten tweede focust het project op kinderen als sociale actoren. Veel onderzoek richt zich namelijk op het verzamelen van data over kinderen als leden van een gezin of familie. In dergelijk onderzoek wordt de status van kinderen gedefinieerd op basis van hun gezinsstatus en krijgt hun persoonlijke ervaring van de omstandigheden waarin men leeft weinig of geen plaats. Ten derde vertrekt het onderzoek van het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties en hanteert het een kinderrechtensperspectief. Dat houdt in dat het bieden van mogelijkheden aan kinderen om hun standpunten kenbaar te maken, het luisteren naar deze standpunten en het ernstig nemen ervan centraal staat. *Children's Worlds* beklemtoont dan ook het belang van rechtstreeks bij de kinderen informatie te verzamelen. De klemtoon ligt op de manier waarop kinderen als sociale actoren zélf hun leefsituatie, omgeving en context percipiëren. Ten vierde gaat aan de eigenlijke survey een lange voorbereidingsfase vooraf waarin een groot aantal mogelijke onderwerpen werden geëxploreerd. Op die manier werd verzekerd dat de vragenlijst onderwerpen bevat die kinderen zelf belangrijk vinden. Een aanzienlijk aandeel van de voorbereidingen van het project bestond dan ook uit testfases en discussies met kinderen over de inhoud van de vragenlijst.

Het *Children's Worlds* project ontstond in 2009, toen verschillende onderzoekers, hoofdzakelijk van de International Society for Child Indicators (ISCI) een meeting hielden om het belang van soortgelijk onderzoek te bediscussiëren. De onderzoekers deelden de mening dat dit onderzoek tegemoet diende te komen aan het gebrek aan kennis over het leven van kinderen. Het resultaat van die meeting was een initiële vragenlijst die in 2010 in zes landen³ getest werd. De bevindingen hiervan werden verwerkt in een aangepaste vragenlijst die gebruikt werd in een eerste meting in 14 verschillende landen⁴. In totaal namen 34.500 kinderen tussen 8 en 12 jaar aan deze eerste meting deel. Een tweede bevraging (2013-2014) gebeurde in 20 landen⁵, met 56.000 participerende kinderen overheen de drie (8-10-12

² De Jacobs Foundation is wereldwijd actief in het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Het werd in 1989 opgericht door ondernemer Klaus J. Jacobs in Zürich. Het zet zich in voor wetenschappelijke excellentie en wetenschappelijk onderbouwd onderzoek.

³ Brazilië, Engeland, Duitsland, Honduras, Israël en Spanje

⁴ Algerije, Brazilië, Canada, Chili, Engeland, Israël, Nepal, Roemenië, Rwanda, Zuid Afrika, Zuid-Korea, Spanje, Oeganda, Verenigde Staten

⁵ Algerije, Argentinië, Colombia, Estland, Ethiopië, Finland, Duitsland, Israël, Italië, Malta, Nepal, Noorwegen, Polen, Portugal, Roemenië, Zuid-Afrika, Zuid-Korea, Spanje, Turkije, VK en Wales.

jaar) leeftijdscategorieën. In de periode 2016-2019 vond de derde wave plaats, waaraan maar liefst 35 landen⁶/regio's en meer dan 128.000 kinderen deelnamen. Vlaanderen nam in 2018 voor de eerste keer deel aan Children's Worlds⁷.

Children's Worlds werd zo één van de eerste grootschalige vergelijkende studies die het perspectief van de kinderen zelf centraal stelt. Met het project beoogt het Children's Worlds databestanden ter beschikking te stellen met gegevens van alle participerende landen welke kunnen dienen voor cross-culturele vergelijking. De data verschaffen kinderen, hun ouders, opiniemakers, politici, professionals en burgers in het algemeen inzicht in de leefsituaties van kinderen.

Normaal gezien zouden nadien de voorbereidingen opgestart worden voor een vierde wave. Maar dan was er plots COVID-19. Sinds begin 2020 verspreidde COVID-19 zich in een razendsnel tempo wereldwijd. In landen over de hele wereld werd een noodtoestand ingevoerd. Veel landen hebben beperkingen en maatregelen ingevoerd die gericht zijn op het implementeren van sociale isolatie. Zowel de epidemie zelf als de maatregelen die werden ingevoerd hebben een grote impact gehad op het leven en welbevinden van zowel gezinnen als individuen, en in het bijzonder op kinderen. Sommige effecten op het welbevinden van kinderen zijn een direct gevolg van de epidemie en zijn voornamelijk medisch en mentaal; daarnaast zijn er effecten die voortvloeien uit het beleid van quarantaine en sociale afstand, waardoor zowel sociale relaties werden beknot alsook de steun vanuit actoren uit het onderwijs, welzijn en justitie werden verminderd. Al deze aspecten hebben invloed op de sociale, educatieve, gedrags- en emotionele toestand van kinderen in het algemeen, en risicokinderen in het bijzonder. Daarom werd beslist een extra survey uit te voeren in 2021 waarbij in het bijzonder gefocust wordt op het welbevinden van kinderen tijdens de COVID-pandemie. Deels wordt vertrokken van de vragen uit de reguliere bevraging, deels worden ook specifieke vragen opgenomen omtrent de impact van de COVID-pandemie en de ingevoerde maatregelen op het welbevinden van kinderen. Het streefdoel was om in de 35 landen die ook in wave 3 deelnamen minimaal 1.000 kinderen in de leeftijd van 10, 11 en 12 jaar te bevragen. Vlaanderen nam deel aan dit initiatief. Twee onderzoeksinstituten, zijnde het Jeugdonderzoekplatform en EQUALITY Research-Collective van de Hogent bundelden hiervoor hun krachten. Het Jeugdonderzoekplatform stond in voor de dataverzameling, - analyse en rapportage. EQUALITY stond in voor de valorisatie van de onderzoeksresultaten.

Het Jeugdonderzoekplatform (JOP) is een interuniversitaire samenwerking tussen UGent, VUB en KU Leuven en staat in voor het ontsluiten van bestaand en eigen jeugdonderzoek (JOP-monitor). Het JOP werd opgericht in 2003 op initiatief van de (toenmalige) minister van Jeugd. Het JOP omvat onderzoeksgroepen uit verschillende disciplines: Onderzoeksgroep Tempus Omnia Revelat – Vakgroep Sociologie (VUB), Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek (UGent) en de Onderzoekslijn

⁶ Albanië, Algerije, Bangladesh, België (Vlaanderen), Brazilië, Chili, Duitsland, Engeland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hong Kong, Hongarije, India, Indonesië, Israël, Italië, Kroatië, Maleisië, Malta, Namibië, Nepal, Noorwegen, Polen, Roemenië, Rusland, Spanje, Sri Lanka, Zwitserland, Zuid-Afrika, Zuid-Korea, Taiwan, Vietnam en Wales. Daarnaast werden ook gegevens verzameld in Argentinië, Ierland en de Verenigde Staten, maar omdat het hier niet-representatieve steekproeven betrof, werden deze niet opgenomen in de internationale dataset.

⁷ Het onderzoek werd uitgevoerd door het Expertisecentrum Quality of Life (E-QUAL), het Jeugdonderzoekplatform (JOP) en het Kenniscentrum Kinderrechten (KeKi).

jeugdcriminologie van het Leuvens Instituut voor Criminologie (KULeuven). Het platform wordt gecoördineerd door Prof. dr. Lieve Bradt.

Het EQUALITY Research Collective is een interdisciplinair expertisecentrum binnen de Hogeschool Gent (HoGenT) dat op een systematische manier kennis met betrekking tot het thema Quality of Life wil verwerven en verspreiden, om zo de levenskwaliteit van personen die zich in een maatschappelijk kwetsbare situatie bevinden te bevorderen. Het perspectief van kinderen en volwassenen zélf staat hierbij steeds centraal. Binnen E-QUALITY worden onderzoeks- en dienstverleningsprojecten opgezet, uitgevoerd en gevaloriseerd. Tevens wordt kennis verspreid via vormingen en lezingen en maken de leden van E-QUALITY deel uit van stuurgroepen en commissies ter ondersteuning van beleidsvoering op meso- en macroniveau. Het centrum werd opgericht in 2011 binnen de faculteit Mens en Welzijn en wordt gecoördineerd door dr. Jessica De Maeyer.

2. Methodologie dataverzameling

De methodologische kwaliteit van het onderzoeksproject werd opgevolgd door een internationaal kernteam bestaande uit zes onderzoekers⁸ werkzaam in verschillende disciplines. Omwille van de bijzondere situatie waarin we ons bevonden en waarbij in heel wat landen scholen voor lange tijd de deuren gesloten hielden voor leerlingen en nog langer voor externe bezoekers, werd het strakke format dat gehanteerd werd bij de vorige waves wat los gelaten.

De deelnemende landen werden vrij gelaten al dan niet te werken met een representatieve steekproef, al werd wel de voorkeur gegeven aan een representatieve steekproef. Wel diende de steekproef minstens 1000 kinderen tussen 10 en 12 jaar oud te omvatten. Desondanks beslisten we in Vlaanderen toch te vertrekken van een representatieve steekproef, en meer in het bijzonder de steekproef van scholen die in voorgaande wave in 2018 werden bevroegd. En dit omwille van een drietal redenen. Ten eerste omdat we bij een open oproep moeilijker de meest kwetsbare kinderen bereiken. Ten tweede gingen we er van uit dat de scholen die vorige keer meewerkten wellicht makkelijker te motiveren en overtuigen waren om ook deze keer mee te werken. En ten derde houden we op die manier ook de schoolcontexten meer stabiel, wat ook de mogelijkheid toelaat om te vergelijken met de resultaten van voorgaande wave. We lichten de methodologie die we hanteerden bij de survey⁹ hieronder verder toe.

De steekproef van ISCWeB 2018 die het vertrekpunt vormde voor de huidige bevraging bestond uit 50 scholen. De selectie van de scholen gebeurde in 2018 via een gestratificeerde toevalssteekproef op basis van twee indicatoren, met name het onderwijsnet en het percentage lager opgeleide moeders van kinderen op de school.

De indicator onderwijsnet onderscheidt de volgende drie types van scholen:

- Scholen van het gesubsidieerd vrij onderwijs – 60,6% van de lagere scholen
- Scholen van het gesubsidieerd officieel onderwijs (gemeentelijk en provinciaal onderwijs) – 22,2% van de lagere scholen
- Scholen van het gemeenschapsonderwijs (GO!) – 17,2% van de lagere scholen

De tweede indicator is een van de vier Onderwijs Kansarmoede-**Indicatoren (OKI)** die het Vlaamse Onderwijs hanteert om kwetsbare groepen in het onderwijs in kaart te brengen. De andere drie OKI's betreffen de thuistaal, het gezinsinkomen en de kenmerken van de buurt waarin het kind woont. Tot de lager opgeleide moeders worden de moeders zonder een diploma secundair onderwijs gerekend. Voor het steekproefraster deelden we de scholen op in drie groepen van gelijke grootte op basis van het percentage leerlingen waarvan de moeder geen diploma secundair onderwijs behaald heeft.

⁸ Prof. Dr. Sabine Andresen (Faculty of Educational Science, Goethe-Universität Frankfurt, Frankfurt am Main), Prof. Dr. Asher Ben-Arieh (The Paul Baerwald School of Social Work and Social Welfare, The Hebrew University of Jerusalem), Prof. dr. Ferran Casas (Research Institute on Quality of Life, University of Girona), Prof. dr. Bong Joo-Lee (Professor of Social Welfare, Seoul National University), Gwyther Rees (Research Director - Children's Worlds, Social Policy Research Unit, University of York), Prof. Shazly Savahl, University of the Western Cape, South Africa).

⁹ Naast een kwantitatief luik (survey) was ook een kwalitatief luik (focusgroepen) voorzien. In dit rapport gaan we enkel in op het kwantitatieve luik.

De kruising van onderwijsnet met de gelijke kansenindicator leverde een steekproefraster met 9 cellen of types van scholen op. Tabel 1 geeft een overzicht van de gerealiseerde steekproef volgens de verschillende strata.

Tabel 1. Gerealiseerde steekproef ISCWeB 2018

	Aantal deelnemende scholen	% scholen in Vlaanderen	% scholen in steekproef (zesde-jaars)
Gesubsidieerd vrij onderwijs			
1. Laag percentage van laag opgeleide moeders	10	24,7	20,0
2. Middelmatig percentage van laag opgeleide moeders	10	21,3	18,0
3. Hoog percentage van laag opgeleide moeders	9	14,5	20,0
Gesubsidieerd officieel onderwijs			
4. Laag percentage van laag opgeleide moeders	4	6,7	8,0
5. Middelmatig percentage van laag opgeleide moeders	3	8,3	6,0
6. Hoog percentage van laag opgeleide moeders	7	7,3	14,0
Gemeenschapsonderwijs			
7. Laag percentage van laag opgeleide moeders	1	1,9	2,0
8. Middelmatig percentage van laag opgeleide moeders	2	3,8	4,0
9. Hoog percentage van laag opgeleide moeders	4	11,5	8,0
Totaal	50	100	100

Voor de huidige bevraging contacteerden we terug deze 50 scholen en vroegen we hen of ze wensten mee te werken aan deze supplementaire bevraging.

We dienen hierbij wel ervan bewust te zijn dat het geen zuivere longitudinale bevraging met een voor-en nameting is, maar het benadert deze wel het best. Binnen de geselecteerde scholen bevroegen we alle leerlingen van het vierde t.e.m. het zesde leerjaar (leeftijdssrange 10 tot 12 jaar), zoals ook vooropgesteld door het internationale team).

3. Ethische en deontologische vereisten

Vanuit de internationale coördinatiecijel werden een aantal ethische en deontologische vereisten gesteld. Het onderzoeksplan moest worden voorgelegd aan een bevoegde ethische commissie. Onder andere volgende elementen dienden daarbij te worden onderzocht: informed consent, privacy, vertrouwelijkheid van de data, anonimiteit van de data, enz. Een voorstel voor het gebruik van een passieve informed consent voor de ouders werd voorgelegd en goedgekeurd door de Sociaal-Maatschappelijke Ethische Commissie (SMEC) van de KU Leuven. Ouders werden op voorhand via de school op de hoogte gesteld van het onderzoek. In deze berichtgeving werd in heldere taal de doelstellingen van het onderzoek omschreven. Indien ouders niet wensten dat hun kind deelnam aan het onderzoek, konden zij dit melden aan de school of de begeleidende leerkracht.

Uiteraard werd minstens evenveel aandacht besteed aan de toestemming van de kinderen, die op een actieve manier verkregen werd. De onderzoekers besteedden hier veel aandacht aan via de klassikale introductie.

4. Respons scholen en leerlingen

Alle 50 scholen werden in april 2021 op de hoogte gebracht van het onderzoek. Op het moment van contactname golden in heel wat scholen nog maatregelen die de bevraging ter plaatse sterk bemoeilijkten. De vrees voor een lage respons was dan ook gegrond. Daarom werd volop ingezet op responsverhogende maatregelen. Ten eerste voorzagen we heel wat flexibiliteit in afname, zowel wat betreft het moment als de methode van afname. We schikten ons naar de agenda van de scholen, wat maakte dat in sommige scholen de vragenlijst nog in de laatste week voor de zomervakantie werd afgenomen. Wat betreft de methode van afname lieten we scholen de keuze om de vragenlijst te laten afnemen via tablets door JOP-onderzoekers of het zelf af te nemen. Scholen die niet over eigen tablets beschikten konden indien voor de tweede optie werd gekozen, gebruik maken van de JOP-tablets. Daarnaast werd aan de deelnemende scholen een terugkoppeling van de eigen resultaten beloofd welke de school zou kunnen gebruiken in haar welzijnsplan. Deze maatregelen hebben er zeker toe bijgedragen dat we een respons van 70% behaalden; van de 50 gecontacteerde scholen, stemden 35 in met een vervolgonderzoek (zie tabel 2). Bovendien konden we binnen elke steekproefcel minstens de helft van de scholen overtuigen tot deelname en vielen scholen vooral uit in de grotere steekproefcellen. Dit maakt dat ook de minder voorkomende schooltypes vertegenwoordigd blijven in de steekproef en dat we zowel scholen met veel als met weinig kwetsbare kinderen bereikt hebben. Gezien de moeilijke omstandigheden kan deze respons dus zeker succesvol genoemd worden.

De steekproef van leerlingen verschilde enigszins van deze in 2018. In 2018 werden leerlingen uit het tweede, het vierde en het zesde leerjaar bevroegd. In het huidige onderzoek werden leerlingen uit het tweede leerjaar niet bevroegd, maar werden wel leerlingen uit het vijfde leerjaar bevroegd. Daarnaast werden alle leerlingen bevroegd en werden geen steekproeven van klassen genomen (in 2018 gebeurde dit wel in de grotere scholen). In totaal werkten 2449 leerlingen mee aan het onderzoek.

Tabel 2. Respons op schoolniveau

	Aantal scholen in 2020	Aantal scholen in 2021	Aantal leerlingen in 2021
Gesubsidieerd vrij onderwijs			
1. Laag percentage van laag opgeleide moeders	10	7	428
2. Middelmatig percentage van laag opgeleide moeders	10	6	542
3. Hoog percentage van laag opgeleide moeders	9	5	317
Gesubsidieerd officieel onderwijs			
4. Laag percentage van laag opgeleide moeders	4	4	289
5. Middelmatig percentage van laag opgeleide moeders	3	3	225
6. Hoog percentage van laag opgeleide moeders	7	4	209
Gemeenschapsonderwijs			
7. Laag percentage van laag opgeleide moeders	1	1	52
8. Middelmatig percentage van laag opgeleide moeders	2	2	217
9. Hoog percentage van laag opgeleide moeders	4	3	170
Totaal	50	35	2449

5. De vragenlijst

De Engelstalige vragenlijst werd aangeleverd door het internationale projectteam en vertaald door het Vlaams onderzoeksteam. In tegenstelling tot de reguliere waves van Children's World waar voor elke leeftijdsgroep met een andere vragenlijst wordt gewerkt, werd voor deze COVID-bevraging gewerkt met eenzelfde vragenlijst voor alle leeftijdsgroepen.

Het grootste deel van de door het internationale team aangeleverde vragenlijst diende verplicht opgenomen te worden, een deel van de vragenlijst was facultatief. Vanuit Vlaanderen namen we tevens dit facultatieve deel grotendeels op. Daarnaast kregen de deelnemende landen de mogelijkheid om eigen vragen op te nemen. In samenspraak met de stuurgroep van het JOP werden nog verscheidene vragen toegevoegd. Deels gaat het om vragen die meer vergelijkingen met 2018 mogelijk maken, deels ook om een aantal beleidsrelevante vragen voor de Vlaamse context.

Om de vragenlijst te vertalen en de culturele validiteit en begrijpbaarheid voor de beoogde leeftijdscategorieën te garanderen, werden nadien volgende fases doorlopen:

- De vragenlijst werd via een focusgroep voorgelegd aan een beperkt aantal kinderen uit de beoogde leeftijdsgroep om na te gaan of de vragen voldoende aangepast waren aan het taalgebruik en -niveau van kinderen.
- Op een online meeting werd de vragenlijst met het internationale coördinatieteam besproken en kregen de onderzoeksteams uit de deelnemende landen/regio's mogelijkheid om feedback te geven bij de vragenlijst.
- Vertaling van de vragenlijst via 'forward-back-translation': De vragenlijst werd een eerste keer vertaald door het Vlaamse onderzoeksteam en daarna door een onafhankelijke persoon met een professionele kennis van het Engels terugvertaald naar het Engels en ter feedback voorgelegd aan het internationale projectteam.

De vragenlijst werd uitsluitend digitaal afgenomen via tablets. Daarbij werd gebruik gemaakt van het software pakket Qualtrics.

In de vragenlijst wordt onder meer gepolst naar de ervaringen van kinderen tijdens de COVID-pandemie en de lockdown, de impact van COVID op hun sociale relaties en leven op school en thuis, en de impact van COVID op hun welbevinden. Betreffende hun welbevinden wordt zowel gekeken naar hun welbevinden in het algemeen als met betrekking tot specifieke levensdoemeinen (bv. De school, gezondheid, vrienden, gezin). Daarnaast werden een aantal socio-demografische indicatoren bevroegd die het mogelijk maken om het welbevinden van kinderen te relateren aan de context waarin ze opgroeien.

7. Methode van analyse

Alvorens we overgaan tot de resultatensectie, lichten we in deze paragraaf nog even toe hoe de resultatensectie en de daarin gerapporteerde analyses tot stand kwamen en werden opgebouwd.

We hebben de resultaten opgedeeld in drie verschillende hoofdstukken. In een eerste hoofdstuk 'Over jou' beschrijven we de achtergrondkenmerken van de bevroegde kinderen. We gaan in op een aantal demografische kenmerken, de woonsituatie, en het gebruik van sociale media en ICT apparatuur. Deze cijfers zijn uitsluitend gebaseerd op de data van ISCWeB 2021 bevraging. In het tweede hoofdstuk gaan we dieper in op hoe de kinderen de coronacrisis hebben beleefd. We hebben daarbij aandacht voor de impact van corona op hun vrijetijdsbesteding, hun gezinssituatie, hun schoolloopbaan en hun sociale netwerken. Bovendien exploreren we hoe kinderen de impact van corona op hun emotioneel welbevinden hebben ervaren. Ook in dit tweede deel maken we enkel gebruik van de ISCWeB 2021 data. In het derde deel, tot slot, brengen we een trendanalyse. Voor de items die zowel beschikbaar zijn in de ISCWeB-corona wave als in het vorige ISCWeB onderzoek uit 2018 kunnen we nagaan of er belangrijke verschuivingen vast te stellen zijn. We selecteren hiervoor enkel de 9- tot 13-jarigen uit het ISCWeB-2018 onderzoek, zodat beide datasets kinderen van dezelfde leeftijd bevatten. We gaan in deze trendanalyse meer specifiek in op veranderingen in het emotioneel welbevinden van de kinderen, maar bijvoorbeeld ook op hun materiële situatie, hun relatie met de school, hun vrijetijdsbesteding en hun thuissituatie.

In de eerste twee hoofdstukken maken we enkel gebruik van beschrijvende analyses op basis van univariate tabellen. Bij de categorische variabelen bevatten die frequentieverdelingen en percentages, bij de continue variabelen presenteren we minimum, maximum, gemiddelde en standaardafwijking. In het laatste hoofdstuk, de trendanalyse, maken we ook gebruik van bivariate statistische tests. Meer specifiek maken we gebruik van z-toetsen die de proporties vergelijken tussen de twee verschillende ISCWeB waves. We vergelijken daarbij telkens de proportie respondenten in ISCWeB 2018 die behoren tot een bepaalde set van items met de proportie in ISCWeB-COVID-19. Een statistisch significant resultaat geeft aan dat er een verschuiving is gebeurd sinds 2018 met betrekking tot de bestudeerde items. Belangrijk is wel om op te merken dat we hierbij geen causale conclusies kunnen trekken. Indien we een significante verschuiving vaststellen, kunnen we niet concluderen dat deze veroorzaakt is door de coronacrisis. Andere externe maatschappelijke evoluties, waarvoor we niet kunnen controleren, kunnen deze verdelingen beïnvloeden en veroorzaken. Het is bijgevolg aangewezen erg voorzichtig te zijn met conclusies die significante verschillen rechtstreeks linken aan de gevolgen van COVID-19.

8. Resultaten

Deel 1: Over jou

In deel 1 van deze resultatensectie 'Over jou' worden verschillende achtergrondkenmerken van kinderen in kaart gebracht. We bespreken binnen dit onderdeel de leeftijds- en geslachtsverdeling in de steekproef, de woonsituatie van de kinderen, en hun gebruik van sociale media en ICT-apparatuur.

Leeftijd en gender

De kinderen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar die deelnamen aan het ISCWeB-onderzoek in Vlaanderen waren tussen 9 en 13 jaar oud (Tabel 1). De gemiddelde leeftijd is 10.6 jaar. De grootste leeftijdsgroepen zijn de 10- en 11-jarigen, die met respectievelijk 32.3% en 34.1% elk ongeveer een derde van de kinderen bevatten. 17.9% van de kinderen was 12 jaar oud en 14.6% was 9 jaar oud. Slechts een klein aandeel van de kinderen (1.1%) was 13 jaar oud. Naargelang gender zijn de kinderen vrijwel evenredig verdeeld, 50.7% van de kinderen zijn jongens en 49.3% zijn meisjes (Tabel 2).

Tabel 1: leeftijd

Hoe oud ben jij?	
9 jaar oud	14.6%
10 jaar oud	32.3%
11 jaar oud	34.1%
12 jaar oud	17.9%
13 jaar oud	1.1%
Totaal	100.0%
	(n=2449)

Bron: ISCWeB-2021

Tabel 2: gender

Ben jij...	
1 Een jongen	50.7%
2 Een meisje	49.3%
Totaal	100.0%
	(n=2405)

Bron: ISCWeB-2021

Woonsituatie

Verder vroegen we naar de woonsituatie van de kinderen. Een eerste vraag over dit thema polste naar de plaats waar kinderen wonen (Tabel 3). De overgrote meerderheid van de kinderen (88.5%) woont in een huis met een tuin of terras. 8.4% van de kinderen gaf aan in een appartement te wonen. Een kleine minderheid van de kinderen (3.1%) woont in een huis zonder tuin of terras.

Tabel 3: woonsituatie

**Waar woon je momenteel?
Als je op meerdere plaatsen woont, neem dan de
plaats waar je het meest woont**

1 In een appartement	8.4%
2 In een huis zonder tuin of terras	3.1%
3 In een huis met een tuin of terras	88.5%
Totaal	100.0% (n=2367)

Bron: ISCWeB-2021

In een tweede vraag over de woonsituatie werd aan de kinderen gevraagd met wie zij samenwonen (Tabel 4). Deze vraag polst op een indirecte manier naar het al dan niet opgroeien van kinderen in gezinnen waarvan de ouders niet samen zijn¹⁰. De meeste kinderen (76,4%) wonen samen met hun gezin in één huis of appartement. 17.4% van de kinderen gaf aan met hun gezin in meer dan één huis te wonen omdat hun ouders niet of niet meer bij elkaar wonen. 4.4% van de kinderen woont met hun gezin in verschillende huizen omdat hun familie meer dan één huis heeft, zoals bijvoorbeeld het geval kan zijn bij een weekendverblijf. Een minderheid van de kinderen woont niet samen met hun gezin, omdat ze in een tehuis of instelling wonen (1.1%) of omdat ze met een ander gezin samenwonen (0.7%), zoals bijvoorbeeld met een pleeggezin.

Tabel 4: samenwonen

Met wie woon je momenteel?

1 Met mijn gezin, in ons huis of appartement	76.4%
3 Met mijn gezin, maar in meer dan één huis, omdat mijn ouders niet of niet meer bij elkaar wonen	17.4%
4 Met mijn gezin, maar in meer dan een huis, omdat mijn familie meer dan één huis heeft (bv. weekendverblijf aan zee)	4.4%
5 In een tehuis of instelling	1.1%
6 Met een ander gezin (bv. pleeggezin)	0.7%
Totaal	100.0% (n=2415)

Bron: ISCWeB-2021

Sociale media en ICT

Vervolgens gaan we verder in op sociale media en ICT gebruik. De overgrote meerderheid van de kinderen (93.8%) beschikt over een gsm of smartphone thuis (Tabel 5). Ook andere ICT toestellen zijn relatief vaak aanwezig. Zo blijkt dat de meerderheid van de kinderen thuis ook een tablet (83.7%),

¹⁰ Een aantal groepen van kinderen die eigenlijk ook opgroeien in gezinnen waarvan de ouders niet samen zijn worden op deze manier niet gedetecteerd, bv. kinderen die maar met één van beide ouders nog contact hebben. In die zin onderschatten we het percentage kinderen dat in een gezin opgroeit waarvan de ouders niet samen zijn. De indicator biedt evenwel een goede proxymaat, is veel eenvoudiger te bevragen bij kinderen en de vraagstelling komt minder negatief over.

computer (72.0%) of laptop (78.8%) ter beschikking hebben. Ook wat betreft persoonlijk gebruik staat de gsm/smartphone voorop. 69.4% van de bevroagde kinderen beschikt over een gsm of smartphone voor persoonlijk gebruik (Tabel 6). 61.2% van hen beschikt over een persoonlijke tablet. Een beperkter deel van hen is in het persoonlijk bezit van een laptop (35.7%) of computer (28.8%). De aanwezigheid van deze toestellen laat toe om regelmatig gebruik te maken van sociale media. 62.8% van de bevroagde 9 tot 13-jarigen stelt 'zo goed als altijd' (28.4%) of 'vaak' (34.3%) gebruik te maken van sociale media (Tabel 7).

Tabel 5: bezit van ICT toestellen

Welke van onderstaande toestellen hebben jullie thuis? Je mag meerdere antwoorden aanduiden.

	Niet aangeduid	Aangeduid	Totaal
Computer	28.0%	72.0%	100% (n=2441)
Gsm/Smartphone	6.2%	93.8%	100% (n=2441)
Laptop	21.2%	78.8%	100% (n=2441)
Tablet	16.3%	83.7%	100% (n=2441)
Geen van deze	99.9%	0.1%	100% (n=2441)

Bron: ISCWeB-2021

Tabel 6: gebruik van ICT toestellen

Welke van onderstaande toestellen heb je voor persoonlijk gebruik? Je mag meerdere antwoorden aanduiden.

	Niet aangeduid	Aangeduid	Totaal
Computer	71.2%	28.8%	100% (n=2411)
Gsm/Smartphone	30.6%	69.4%	100% (n=2411)
Laptop	64.3%	35.7%	100% (n=2411)
Tablet	38.8%	61.2%	100% (n=2411)
Geen van deze	95.8%	4.2%	100% (n=2411)

Bron: ISCWeB-2021

Tabel 7: gebruik van sociale media

Hoe zou jij jouw sociale media gebruik (Instagram, TikTok, Facebook, WhatsApp, Snapchat, enz.) omschrijven?

	Frequentie	%	Totaal
Ik gebruik nooit sociale media	271	11.4	100% (n=2370)
Ik gebruik zelden sociale media	170	7.2	100% (n=2370)
Ik gebruik soms sociale media	445	18.8	100% (n=2370)
Ik gebruik vaak sociale media	812	34.3	100% (n=2370)
Ik gebruik sociale media zo goed als altijd	672	28.4	100% (n=2370)

Bron: ISCWeB-2021

Deel 2: Je leven tijdens de coronacrisis

Impact

Om de impact van de coronacrisis op de leerlingen in kaart te brengen werd er gevraagd of zij al dan niet bepaalde ervaringen tijdens de crisis hebben meegemaakt (Tabel 8 en Tabel 9). Drie kwart van de leerlingen (75.8%) gaf daarbij aan dat iedereen in hun stad of dorp in *lockdown* zat voor vele dagen. Een minderheid (23.2%) gaf aan dat zichzelf of iemand in hun huis besmet werd met het coronavirus, terwijl de helft (50.0%) aangeeft dat iemand uit hun familie die niet bij hen woont werd besmet. De meerderheid (83.2%) geeft aan dat iemand die zij kennen (bijvoorbeeld uit de buurt of van de familie van een vriend) werd besmet met het virus. Ongeveer een derde van de leerlingen (36.8%) geeft ook aan dat zij thuis voorzichtig moesten zijn omdat iemand een hoog risico had om heel ziek te worden. Een ruime meerderheid benoemt verder dat zij lange tijd thuis moesten blijven (77.5%). Ongeveer de helft van de leerlingen (46.1%) moest één keer, en een kwart (26.7%) meerder keren in quarantaine. Daarbij zegt ook 78% dat er periodes waren waar zij de hele dag thuis moesten blijven door het coronavirus. Iets minder dan de helft (41.0%) benoemt dat er periodes waren waar zij het huis overdag slechts een paar uur mochten verlaten. De ruime meerderheid (91.0%) gaf aan dat hun school een tijd gesloten was en 81.1% benoemt dat zij een lange tijd niet naar school konden gaan. Slechts 18.0% kreeg een computer of laptop van hun school of een organisatie om online lessen te kunnen volgen en huiswerk te maken. Het moge duidelijk zijn: voor kinderen, net zoals iedereen in de samenleving, was het coronavirus duidelijk aanwezig in hun leven.

Tabel 8: coronacrisis ervaringen

Heb je volgende dingen meegemaakt tijdens de coronacrisis?

	Ja	Nee	Totaal
Iedereen in mijn stad of dorp zat in lockdown voor vele dagen	75.8%	24.2%	100% (n=1498)
Ik of iemand bij mij thuis werd besmet met het coronavirus	23.2%	76.8%	100% (n=2246)
Iemand uit mijn familie (die niet bij mij woont) werd besmet met het coronavirus	50.0%	50.0%	100% (n=1971)
Iemand die ik ken werd besmet met het coronavirus (vb.: iemand uit mijn buurt of van de familie van een vriend)	83.2%	16.8%	100% (n=2064)
Thuis moesten we heel voorzichtig zijn omdat iemand een hoog risico heeft om heel ziek te worden als hij of zij corona krijgt	36.8%	63.2%	100% (n=2022)
Ik moest een lange tijd thuis blijven	77.5%	22.5%	100% (n=2241)
Ik kon een lange tijd niet naar school gaan	81.1%	18.9%	100% (n=2280)
Ik kreeg een computer of laptop van mijn school of van een organisatie om de online lessen te kunnen volgen en mijn huiswerk te kunnen maken	18.0%	82.0%	100% (n=2283)

Bron: ISCWeB-2021

Tabel 9: coronacrisis ervaringen (vervolg)

Welke van de volgende situaties maakte je mee tijdens de coronacrisis

	Ja	Nee	Totaal
Ik moest 1 keer in quarantaine (dit betekent dat je je huis niet mag verlaten omdat je corona hebt of zou kunnen hebben)	46.1%	53.9%	100% (n=2286)
Ik moest meer dan 1 keer in quarantaine	26.7%	73.3%	100% (n=2243)
Mijn school is een tijd gesloten geweest tijdens de coronacrisis	91.0%	9.0%	100% (n=2292)
Er waren periodes waar ik de hele dag thuis (je tuin of je terras mag je hier ook toe rekenen) moest blijven door het coronavirus	78.0%	22.0%	100% (n=2071)
Er waren periodes waar ik het huis overdag slechts een paar uur mocht verlaten door het coronavirus	41.0%	59.0%	100% (n=1867)

Bron: ISCWeB-2021

Er werd ook gevraagd of de leerlingen ook enkele eerder positieve zaken ervaren sinds de coronacrisis (Tabel 10). Zo beaamt (groot stuk of helemaal akkoord) telkens ongeveer de helft van de leerlingen dat zij sinds de coronacrisis hun eigen planning kunnen maken (48.0%), langer kunnen slapen (44.6%), meer tijd doorbrengen met hun familie (53.7%), meer tijd voor zichzelf hebben (54.4%), en meer rust ervaren (45.3%).

Tabel 10: coronacrisis positieve ervaringen

In welke mate ga je akkoord met de volgende zinnen? Sinds de coronacrisis ...

	Helemaal niet akkoord	Een beetje akkoord	Enigzins akkoord	Een groot stuk akkoord	Helemaal akkoord	Totaal
... kan ik mijn eigen planning maken	9.1%	19.9%	23.1%	22.8%	25.2%	100% (n=2396)
... kan ik langer slapen	22.3%	18.1%	15.1%	15.9%	28.7%	100% (n=2389)
... kan ik meer tijd doorbrengen met mijn familie	13.7%	15.5%	17.1%	21.0%	32.7%	100% (n=2386)
... heb ik meer tijd voor mezelf	9.7%	15.9%	20.0%	24.4%	30.0%	100% (n=2392)
... ervaar ik meer rust	17.8%	19.0%	18.1%	19.8%	25.2%	100% (n=2365)

Bron: ISCWeB-2021

Verder werd er gevraagd naar de frequentie van enkele mogelijke ervaringen en gevolgen tijdens de coronacrisis op vlak van school, huiswerk en internetgebruik (Tabel 11). De meerderheid (89.3%) geeft daarbij aan dat zij vaak (29.6%) of altijd (59.7%) toegang hadden tot internet. Ongeveer een tiende (9.1%) van de leerlingen benoemt dat het vaak (6.0%) of altijd (3.1%) gebeurde dat zij een dag lang geen toegang hadden tot internet. Een tiende (10,7%) van de leerlingen ondervond vaak problemen met internetverbinding tijdens online lessen en 3.0% zelfs altijd. Iets minder dan de helft (40.4%) gaf aan dat zij de hulp van de leerkracht soms miste, terwijl 23.9% de hulp vaak miste en 11.9% altijd. De meerderheid (69.5%) miste daarbij ook hun klasgenoten vaak (36.1%) of altijd (33.4%). Een derde (29.4%) van de leerlingen wenste vaak dat ze terug naar school konden gaan en 24.1% wenste altijd

dat ze terug naar school konden gaan. Ongeveer de helft van de leerlingen (46.9%) benoemt dat hun ouders of broer/zus hen vaak (28.3%) of altijd (18.6%) hielp met huiswerk.

Tabel 11: coronacrisis school - huiswerk - internetgebruik

Kan je volgende vragen beantwoorden? Tijdens de coronacrisis, ...

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd	Totaal
...hoe vaak had je toegang tot het internet?	1.3%	9.4%	29.6%	59.7%	100% (n=2393)
...hoe vaak gebeurde het dat je een dag lang geen toegang tot het internet had?	57.6%	33.4%	6.0%	3.1%	100% (n=2383)
...hoe vaak had je problemen met de internetverbinding tijdens een online les?	47.5%	38.8%	10.7%	3.0%	100% (n=2380)
...hoe vaak miste je de hulp van je leerkracht?	23.7%	40.4%	23.9%	11.9%	100% (n=2385)
...hoe vaak miste je je klasgenoten?	7.0%	23.5%	36.1%	33.4%	100% (n=2390)
...hoe vaak wenste je dat je terug naar school kon gaan?	17.3%	29.2%	29.4%	24.1%	100% (n=2387)
...hoe vaak hielpen je ouders of je broer/zus je met je huiswerk?	16.3%	36.8%	28.3%	18.6%	100% (n=2380)

Bron: ISCWeB-2021

iets minder dan de helft (43.1%) van de leerlingen geeft aan de regels tijdens coronacrisis als (eerder en heel) streng te ervaren (Tabel 12). Ongeveer eenzelfde aantal (43.0%) ervaart deze tussen streng en niet streng. De minderheid (14.0%) ervaart de regels als (eerder en helemaal) niet streng.

Tabel 12: coronacrisis ervaren regels

Hoe streng ervaarde je de regels tijdens de coronacrisis?

0 Helemaal niet streng	5.8%
1 Eerder niet streng	8.2%
2 Tussenin	43.0%
3 Eerder streng	26.2%
4 Heel streng	16.9%
Totaal	100.0% (n=2351)

Bron: ISCWeB-2021

Een ruime meerderheid (85.6%) van de leerlingen geeft aan dat zij tijdens de lockdown altijd genoeg voedsel hadden om te eten (Tabel 13). Een minderheid geeft aan dat zij vaak (11.2%) genoeg voedsel hadden, terwijl 2.6% benoemt dat ze soms en 0.6% dat ze nooit genoeg voedsel hadden.

Tabel 13: coronacrisis impact op voedsel

Had je tijdens de lockdown elke dag genoeg voedsel om te eten?

1 nooit	0.6%
2 soms	2.6%
3 vaak	11.2%
4 altijd	85.6%
Totaal	100.0%
	(n=2326)

Bron: ISCWeB-2021

Welbevinden

Om het welbevinden van de leerlingen in beeld te brengen werd gevraagd of zij in de laatste maand ongerust waren over bepaalde aspecten met betrekking tot de coronacrisis (Tabel 14). De leerlingen blijken het meest ongerust te zijn dat hun gezinsleden (gemiddelde = 5.86) of mensen die ze kennen (gemiddelde = 5.76) besmet zouden worden met het coronavirus. Uit de resultaten blijkt ook dat slechte punten hebben op school door de situatie met het coronavirus hun derde grootste bezorgdheid is (gemiddelde = 5.29). Tegenover de voorgaande aspecten blijken de leerlingen net iets minder ongerust dat ze anderen zouden besmetten met het coronavirus (gemiddelde = 4.99), over de veranderingen in hun leven als leerling door de situatie met het coronavirus (gemiddelde = 4.91), over de situatie rond het coronavirus (gemiddelde = 4.73) en dat ze zelf besmet zouden worden met het coronavirus (gemiddelde = 4.69). Ten slotte blijken leerlingen het minst ongerust over het geld dat hun familie heeft tijdens de periode van het coronavirus (gemiddelde = 3.43).

Tabel 14: coronacrisis ongerustheid

**Hoe ongerust was je de laatste maand over de volgende dingen in je leven?
(0 = Helemaal niet ongerust tot 10 = Heel ongerust)**

	N	Gem.	Stand. Afw.
De situatie rond het coronavirus	2403	4.73	3.066
Dat je besmet zou worden met het coronavirus	2405	4.69	3.604
Dat jouw gezinsleden zouden besmet worden met het coronavirus	2396	5.86	3.535
Dat mensen die je kent besmet zouden worden met het coronavirus	2400	5.76	3.335
Dat je anderen zou besmetten met het coronavirus	2399	4.99	3.546
Dat je slechte punten zou hebben op school door de situatie met het coronavirus	2394	5.29	3.781
Over het geld dat jouw familie heeft tijdens de periode van het coronavirus	2382	3.43	3.634
De veranderingen in jouw leven als leerling door de situatie met het coronavirus	2373	4.91	3.346

Bron: ISCWeB-2021

Vervolgens werd gepeild naar de negatieve gevoelens die de leerlingen mogelijks ervaren door het coronavirus (Tabel 15). Meer dan drie vierde van de leerlingen geeft aan helemaal niet of slechts een beetje akkoord te zijn met dat hun handen beginnen te zweten wanneer ze aan het coronavirus denken (87.4%), dat ze niet kunnen slapen omdat ze zich zorgen maken dat ze het coronavirus zouden krijgen (85.4%) of dat hun hart te keer gaat wanneer ze denken aan het krijgen van het coronavirus (82.1%). In dezelfde lijn gaat ook meer dan de helft van hen helemaal niet of slechts een klein beetje akkoord met dat ze nerveus of angstig worden wanneer ze naar het nieuws en verhalen over het coronavirus op TV en sociale media kijken (74.9%), dat ze zich ongemakkelijk voelen wanneer ze aan het coronavirus denken (69.2%), dat zij zeer bang zijn van het coronavirus (65.4%), dat ze bang zijn om hun leven te verliezen door het coronavirus (64.8%) of dat zij zich zorgen maken over het coronavirus (50.5%). Hiertegenover staat dat minder dan de helft van de leerlingen aangeeft voor een groot stuk of helemaal akkoord te zijn met dat ze weinig problemen ondervinden door het coronavirus (30.6%) en dat corona weinig invloed heeft op hoe ze zich voelen (39.8%). Dat betekent dat ongeveer de helft van hen helemaal niet of een slechts een beetje akkoord is met beide stellingen (respectievelijk 49.3% en 44.7%).

Hoewel de leerlingen grotendeels aangeven weinig negatieve gevoelens te ervaren door het coronavirus, blijkt toch dat een niet te verwaarlozen deel van hen problemen ondervindt door het coronavirus en vindt dat corona invloed heeft op hoe ze zich voelen (Tabel 16). Wanneer we vergelijken hoe blij de leerlingen zijn met hun leven voor en tijdens de coronacrisis blijkt dan ook dat ze gemiddeld meer tevreden waren met hun leven voor de coronacrisis (gemiddelde = 8.05) dan met hun leven tijdens de coronacrisis (gemiddelde = 6.65).

Tabel 15: coronacrisis negatieve gevoelens

In welke mate ga je akkoord met volgende zinnen?

	Helemaal niet akkoord	Een beetje akkoord	Enigzins akkoord	Een groot stuk akkoord	Helemaal akkoord	Totaal
Ik ben zeer bang van het coronavirus	37.8%	27.6%	16.7%	9.0%	9.0%	100% (n=2345)
Ik voel me ongemakkelijk wanneer ik aan het coronavirus denk	46.8%	22.4%	13.3%	9.5%	8.0%	100% (n=2325)
Ik maak me geen zorgen over het coronavirus	26.3%	24.2%	15.7%	14.3%	19.5%	100% (n=2330)
Mijn handen beginnen te zweten wanneer ik aan het coronavirus denk	78.0%	9.4%	5.5%	3.0%	4.1%	100% (n=2319)
Ik ben bang om mijn leven te verliezen door het coronavirus	46.7%	18.1%	12.2%	8.7%	14.3%	100% (n=2323)
Als ik naar het nieuws en verhalen over het coronavirus op TV en sociale media kijk, word ik nerveus of angstig	48.9%	26.0%	10.7%	7.0%	7.4%	100% (n=2317)
Ik ondervind weinig problemen door de coronacrisis	25.4%	23.9%	20.1%	14.9%	15.7%	100% (n=2290)
Ik kan niet slapen omdat ik me zorgen maak dat ik het coronavirus zou krijgen	73.8%	11.6%	6.9%	3.4%	4.3%	100% (n=2310)
Corona heeft weinig invloed op hoe ik me voel	24.7%	20.2%	15.4%	13.8%	26.0%	100% (n=2292)
Mijn hart gaat tekeer (klopt heel snel) wanneer ik denk aan het krijgen van het coronavirus	67.0%	15.1%	8.1%	4.9%	4.8%	100% (n=2297)

Bron: ISCWeB-2021

Tabel 16: voor versus na coronacrisis

**Kan je ook volgende vragen beantwoorden?
(0 = Helemaal niet blij tot 10 = Heel blij)**

	N	Gem.	Stand. Afw.
Als je terugdenkt aan hoe je leven was voor de coronacrisis, hoe blij was je toen met je leven in het algemeen?	2297	8.05	2.665
Als je denkt aan hoe je leven nu is, tijdens de coronacrisis, hoe blij ben je met je leven in het algemeen?	2298	6.65	2.931

Bron: ISCWeB-2021

Schoolsituatie

Vervolgens bekijken we hoe de leerlingen thuis leerden toen de scholen gesloten waren tijdens de coronacrisis (Tabel 17). De meeste leerlingen geven aan online lessen met leerkrachten gevolgd te hebben (63.7%) of te leren met ouders of de mensen die voor hen zorgen (58.5%). Een kleiner aandeel van de leerlingen gaf aan te leren door op te zoeken op het internet (29.9%) of door te leren met vrienden (23.5%). Slechts 3.5% van de leerlingen gaf aan thuis niet te studeren toen de scholen gesloten waren tijdens de coronacrisis.

Tabel 17: coronacrisis thuisonderwijs

**Hoe leerde je thuis toen de scholen gesloten waren tijdens de coronacrisis?
Je kan meerdere antwoorden kiezen.**

	Niet aangeduid	Aangeduid	Totaal
Online lessen met leerkrachten	36.3%	63.7%	100% (n=2030)
Leren door op te zoeken op het internet	70.1%	29.9%	100% (n=2030)
Leren met ouders of mensen die voor je zorgen	41.5%	58.5%	100% (n=2030)
Leren met je vrienden	76.5%	23.5%	100% (n=2030)
Ik studeerde thuis niet	96.5%	3.5%	100% (n=2030)

Bron: ISCWeB-2021

Iets meer dan de helft van de leerlingen geeft aan dat het lukte om van thuis te leren tijdens de coronacrisis, toen de scholen gesloten waren (58.4%) (Tabel 18). Ongeveer één op vijf leerlingen gaf telkens aan enigszins goed te kunnen leren van thuis uit (18.9%). Ongeveer evenveel van hen geven aan dat het helemaal niet of slechts een beetje lukte om van thuis uit te leren (22.7%).

Tabel 18: coronacrisis thuisonderwijs (vervolg)

**In welke mate ga je akkoord met de volgende zin?
Tijdens de coronacrisis, toen de scholen gesloten
waren, lukte het mij om van thuis uit te leren**

	%
1 Ik ga helemaal niet akkoord	7.4%
2 Ik ga een beetje akkoord	15.3%
3 Ik ga enigszins akkoord	18.9%
4 Ik ga voor een groot stuk akkoord	28.0%
5 Ik ga helemaal akkoord	30.4%
Totaal	100.0% (n=2397)

Bron: ISCWeB-2021

Coronacrisis informatie

Verder werd er gevraagd naar de mate waarin de leerlingen beschikten over informatie over de coronacrisis en op welke manier ze deze informatie kregen (Tabel 19). De meerderheid van de leerlingen vindt dat ze over genoeg informatie over het coronavirus beschikten (63.1%) en iets meer dan de helft van de leerlingen denkt dat veel nieuws over het coronavirus betrouwbaar is (55.3%). De leerlingen kregen de meeste informatie over het coronavirus van het nieuws (78.2%). Verder verkregen ze ook veel informatie van Karrewiet (67.0%), van familie of personen die voor hen zorgen (60.1%) en van juffen en meesters (57.3%). Minder dan de helft geeft aan dat ze informatie kregen via sociale media (Instagram, WhatsApp, Facebook, YouTube, enz.) (44.7%). In mindere mate kregen de leerlingen ook informatie van andere kinderen (28.4%). Iets minder dan de helft van de leerlingen geeft echter aan dat

er thuis niet (veel) gesproken wordt over het coronavirus (39.0%). Ten slotte geeft iets meer dan de helft van hen aan dat hun mening over het coronavirus thuis serieus wordt genomen (53.1 %). Daar staat tegenover dat ook 17.5% helemaal niet vindt dat hun mening serieus wordt genomen.

Tabel 19: coronacrisis informatie

In welke mate ga jij akkoord met de volgende zinnen?						
	Helemaal niet akkoord	Een beetje akkoord	Enigszins akkoord	Een groot stuk akkoord	Helemaal akkoord	Totaal
Ik heb genoeg informatie over het coronavirus	7.2%	15.3%	14.4%	29.2%	33.9%	100% (n=2291)
We spreken thuis over het coronavirus	17.9%	27.1%	16.1%	16.3%	22.7%	100% (n=2347)
Mijn mening over het coronavirus wordt thuis serieus genomen	17.5%	15.4%	14.0%	20.3%	32.8%	100% (n=2134)
Ik kreeg veel informatie over het coronavirus van mijn familie (of de personen die voor mij zorgen)	12.0%	14.6%	13.2%	21.1%	39.0%	100% (n=2274)
Ik kreeg veel informatie over het coronavirus van andere kinderen	22.8%	28.4%	20.5%	15.0%	13.4%	100% (n=2258)
Ik kreeg veel informatie over het coronavirus van mijn juffen en meesters	7.2%	17.2%	18.2%	27.1%	30.2%	100% (n=2303)
Ik kreeg veel informatie over het coronavirus via sociale media (Instagram, WhatsApp, Facebook, YouTube, enz.)	23.8%	17.5%	14.0%	18.1%	26.6%	100% (n=2280)
Ik kreeg veel informatie over het coronavirus via Karrewiet.	14.3%	7.9%	10.8%	21.6%	45.4%	100% (n=2304)
Ik kreeg veel informatie over het coronavirus via het nieuws	7.5%	6.6%	7.8%	18.8%	59.4%	100% (n=2314)
Ik denk dat veel van het nieuws over het coronavirus onbetrouwbaar is	30.0%	25.3%	18.9%	11.4%	14.4%	100% (n=2105)

Bron: ISCWeB-2021

Sociale netwerken

Vervolgens bekijken we via welk medium kinderen contact hielden met hun vrienden tijdens de lockdown (Tabel 20). We zien dat de meesten contact hielden door met elkaar te bellen (65.2%) of door middel van videogesprekken (63.8%). Verder communiceerden veel kinderen met hun vrienden via tekstberichten (58.8%), via sociale media (43.9%) of door middel van telefoongesprekken (zonder beeld) via sociale media (41.1%). Een kleiner percentage ontmoette zijn of haar vrienden persoonlijk op speel- en sportpleinen (26.0%), op school (22.3%), tijdens hobby's (26.4%) of door zelf persoonlijk af te spreken (31.1%). Ondanks het kleine percentage, is het opvallend dat 5.9% van de 10 tot 12-jarigen helemaal geen contact hield met zijn of haar vrienden tijdens de lockdown.

Tabel 20: coronacrisis contact met vrienden

**Hoe bleef je contact houden met je vrienden tijdens de lockdown?
Je kan meer dan 1 antwoord kiezen.**

	Niet aangeduid	Aangeduid	Totaal
Bellen	34.8%	65.2%	100% (n=2389)
Videogesprekken (via FaceTime, Skype, WhatsApp, Houseparty, praatbox, ...)	36.2%	63.8%	100% (n=2389)
Telefoneren via sociale media (enkel geluid, bv. via WhatsApp, Instagram, ...)	58.9%	41.1%	100% (n=2389)
Tekstberichten (bv. WhatsApp berichten, messenger, ...)	41.2%	58.8%	100% (n=2389)
Sociale media (Instagram, TikTok, Facebook, of een andere)	56.1%	43.9%	100% (n=2389)
Persoonlijk ontmoeten op speel- en sportpleinen	74.0%	26.0%	100% (n=2389)
Persoonlijk ontmoeten op school	77.7%	22.3%	100% (n=2389)
Persoonlijk ontmoeten tijdens hobby's (bv. sportclub, tekenschool, ...)	73.6%	26.4%	100% (n=2389)
Persoonlijk afspreken	68.9%	31.1%	100% (n=2389)
Helemaal niet	94.1%	5.9%	100% (n=2389)

Bron: ISCWeB-2021

De kinderen werden eveneens bevraagd over de band met hun gezinsleden, hun vrienden en eventuele nieuwe vrienden tijdens de coronacrisis (Tabel 21). Ongeveer de helft van de kinderen gaat er voor een groot stuk of helemaal akkoord mee dat de band met sommige gezinsleden sterker werd tijdens de coronacrisis (48.6%). Iets meer kinderen gaan enigszins, een beetje of helemaal niet akkoord (51.4%). Er wordt daarbij niet gespecificeerd of die band hetzelfde gebleven is, dan wel zwakker werd. Wat de band met vrienden betreft, zijn de antwoorden verdeeld: bij evenveel kinderen veranderde de band met hun vrienden helemaal of helemaal niet tijdens de coronacrisis. Bij die eerste groep (helemaal wel veranderd) werd opnieuw niet gespecificeerd of de band sterker, dan wel zwakker werd. De meeste 10 tot 12-jarigen maakten geen nieuwe vrienden online tijdens de coronacrisis (58.9%). Slechts een klein percentage deed dat wel (14.0%).

Tabel 21: coronacrisis band met sociaal netwerk

In welke mate ga je akkoord met volgende zinnen?

	Helemaal Niet akkoord	Een beetje akkoord	Enigszins akkoord	Een groot stuk akkoord	Helemaal akkoord	Totaal
Tijdens de coronacrisis werd de band met sommige leden van mijn gezin sterker	15.0%	16.3%	20.1%	23.2%	25.4%	100% (n=2369)
Ik maakte online nieuwe vrienden tijdens de coronacrisis	58.9%	11.8%	8.6%	6.7%	14.0%	100% (n=2248)

Bron: ISCWeB-2021

Ten slotte werd bevraagd door welke personen de kinderen zich ondersteund voelden tijdens de coronacrisis Tabel 22. Meer dan de helft voelde zich goed ondersteund door hun vrienden (58.6%), terwijl 7.8 procent zich niet ondersteund voelde door zijn of haar vrienden. Ongeveer de helft van de

kinderen ervaarde steun vanwege juffen en meesters (49.6%). Meer dan vier vijfde van de kinderen voelde zich ondersteund door de mensen waarmee hij of zij samenwoont (82.4%).

Tabel 22: coronacrisis steun sociaal netwerk

In welke mate ga je akkoord met deze zinnen? Tijdens de coronacrisis voelde ik me goed ondersteund door...

	Niet akkoord	Een beetje akkoord	Soms akkoord	Een groot stuk akkoord	Helemaal akkoord	Totaal
...mijn vrienden	7.8%	13.5%	20.1%	28.3%	30.3%	100% (n=2383)
...mijn juffen en meesters	10.2%	16.9%	23.3%	27.5%	22.1%	100% (n=2379)
...de mensen waarmee ik samenwoon	4.5%	4.7%	8.4%	19.0%	63.4%	100% (n=2382)

Bron: ISCWeB-2021

Deel 3: Trendanalyse

Zoals eerder aangehaald bevat de ISCWeB-coronacrisis bevraging een aantal items die ook bevraagd zijn in de vorige ISCWeB survey in 2018. Bovendien zijn beide bevragingen uitgevoerd via een toevalssteekproef, waarbij de ISCWeB-coronacrisis survey uitgevoerd is in een set scholen die ook bevraagd is in 2018. Daarom kunnen we deze data beschouwen als een quasi-experimentele setting. Dit laat ons toe om te bestuderen hoe de verschillende aspecten van de leefwereld van kinderen, zoals hierboven besproken, veranderden tussen 2018 en 2021. In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van deze trendanalyse. Meer specifiek gaan we dieper in op verschuivingen in het algemeen welbevinden van de kinderen, het ervaren van fysiek en verbaal geweld en hun vrijetijdsbesteding. We benadrukken dat het hier gaat om een trendanalyse en niet om een longitudinale analyse. Dat betekent dat niet dezelfde leerlingen op de twee momenten bevraagd werden, maar wel dat de antwoorden van verschillende cohorten die zich op eenzelfde leeftijd bevonden (9 tot 13-jarigen) op twee verschillende momenten vergeleken worden. In die zin hebben alle verschuivingen die we bespreken betrekking op verschuivingen tussen cohorten.

Welbevinden

Wat betreft het algemeen welbevinden van kinderen zijn de resultaten overwegend negatief. Sinds de coronacrisis zijn kinderen over het algemeen minder tevreden met hun leven. Ze kunnen minder genieten, geven aan dat ze minder tevreden zijn over hun leven en hebben minder vertrouwen in hun toekomst (Tabel 23). Bovendien voelen ze zich ook minder blij, minder rustig en hebben ze minder energie. Ze geven daarbij ook aan zich vaker verdrietig en verveeld te voelen (Tabel 24).

Tabel 23: trendanalyse algemene tevredenheid

Verandering in tevredenheid over aspecten van het leven tussen 2018 en 2021.

In welke mate ga je akkoord met elk van deze zinnen over je leven in het algemeen? (schaal 0-10)	2018	2021	2021-2018
Ik geniet van mijn leven (n ₂₀₁₈ =1472; n ₂₀₂₁ =2345)	8.9	8.1	-0.8***
Mijn leven gaat goed (n ₂₀₁₈ =1474; n ₂₀₂₁ =2342)	8.8	8	-0.8***
Ik heb een goed leven (n ₂₀₁₈ =1458; n ₂₀₂₁ =2338)	9	8.2	-0.8***
De dingen die gebeuren in mijn leven zijn super (n ₂₀₁₈ =1468; n ₂₀₂₁ =2343)	8.1	7.4	-0.7***
Ik ben blij met mijn leven (n ₂₀₁₈ =1469; n ₂₀₂₁ =2335)	8.8	8.2	-0.7***
Ik denk dat ik een mooie toekomst voor mij heb (n ₂₀₁₈ =714*; n ₂₀₂₁ =2329)	11.3	8.1	-3.3***

Dit item is in ISCWeB-2018 enkel aan 12-jarigen voorgelegd, vandaar de relatieve lage n=714
Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

Tabel 24: trendanalyse gevoelens

Verandering tussen 2018 en 2021 in gemiddelde ervaren gevoelens gedurende de voorbije twee weken voor de afname van de vragenlijst.

Duid aan hoe vaak je je zo hebt gevoeld de voorbije twee weken. (schaal 0-10)	2018	2021	2021-2018
Blij (n ₂₀₁₈ =1415; n ₂₀₂₁ =2368)	8.8	7.9	-0.9***
Verdrietig (n ₂₀₁₈ =1403; n ₂₀₂₁ =2357)	3.2	3.7	0.5***
Rustig (n ₂₀₁₈ =1402; n ₂₀₂₁ =2330)	6.8	6.2	-0.6***
Gespannen of zenuwachtig (n ₂₀₁₈ =1400; n ₂₀₂₁ =2355)	5	5.2	0.2+
Vol van energie (n ₂₀₁₈ =1403; n ₂₀₂₁ =2359)	8.3	7.7	-0.6***
Verveeld (n ₂₀₁₈ =1406; n ₂₀₂₁ =2357)	3.6	4.8	1.2***

Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

Ook wat betreft ondersteuning door hun sociaal netwerk zijn de resultaten niet erg positief (Tabel 25). We stellen vast dat kinderen aangeven dat ze zich sinds corona minder gesteund voelen door hun gezin. Ze hebben het minder goed thuis, en voelen zich hierbij ook significant minder veilig. Bovendien geven ze aan dat ze minder vaak samen met hun ouders keuzes over het leven maken. Ook wat betreft hun relatie met juffen en meesters zijn de cijfers weinig rooskleurig. Kinderen voelen zich minder ondersteund door hun meesters en juffen. Ze geven aan dat ze bij problemen minder op hen kunnen rekenen en dat ze zich minder veilig voelen op school. Enkel wat betreft hun relaties met vrienden en vriendinnen zien we positieve effecten. De ondervraagde kinderen geven aan dat ze vaker geholpen worden door vrienden of vriendinnen, en dat hun vrienden vaker lief zijn tegen hen.

Tabel 25: trendanalyse ervaren ondersteuning

Verandering in ervaren ondersteuning thuis, bij vrienden, en op school tussen 2018 en 2021.

In welke mate ga je akkoord met de volgende zinnen?	% groot stuk of helemaal akkoord		
	2018	2021	2021-2018
Er zijn mensen in mijn gezin die om me geven (n ₂₀₁₈ =1408; n ₂₀₂₁ =2205)	91.3	87.9	-3.4**
Als ik een probleem heb, zullen mensen in mijn gezin me helpen (n ₂₀₁₈ =1435; n ₂₀₂₁ =2294)	87.5	87.2	-0.2
Mijn gezin en ik hebben het leuk samen (n ₂₀₁₈ =1444; n ₂₀₂₁ =2310)	86.9	83.1	-3.8**
Ik voel me veilig thuis (n ₂₀₁₈ =1444; n ₂₀₂₁ =2388)	92.7	89.8	-2.9**
Mijn ouders luisteren naar mij en houden rekening met wat ik zeg (n ₂₀₁₈ =1412; n ₂₀₂₁ =2251)	80.4	78.5	-1.9
Mijn ouders en ik maken samen keuzes over mijn leven (n ₂₀₁₈ =1371; n ₂₀₂₁ =2180)	77.4	67.3	-10.1***
Ik heb genoeg vrienden/vriendinnen (n ₂₀₁₈ =1419; n ₂₀₂₁ =2298)	84.1	85	0.8
Mijn vrienden/vriendinnen en ik komen goed overeen (n ₂₀₁₈ =1434; n ₂₀₂₁ =2303)	81.6	83.4	1.8
Mijn vrienden/vriendinnen zijn meestal lief tegen mij (n ₂₀₁₈ =1448; n ₂₀₂₁ =2308)	79.8	82.6	2.7*
Als ik een probleem heb, dan zal een vriend/vriendin mij helpen (n ₂₀₁₈ =1426; n ₂₀₂₁ =2248)	79.4	82.3	2.9*
Mijn meesters en juffen geven om mij (n ₂₀₁₈ =1328; n ₂₀₂₁ =1886)	77.0	64.9	-12.1***
Als ik een probleem heb op school, zullen mijn meesters en juffen mij helpen (n ₂₀₁₈ =1443; n ₂₀₂₁ =2263)	82.8	78.1	-4.7**
Ik voel me veilig op school (n ₂₀₁₈ =1434; n ₂₀₂₁ =2363)	85.6	74.9	-10.7***

Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

Als we dieper ingaan op tevredenheid met betrekking tot de belangrijkste aspecten van het leven van de kinderen zijn we ook hier overwegend negatieve resultaten (Tabel 26). Kinderen zijn minder tevreden over hun thuisomgeving, ze voelen zich minder veilig, zijn meer negatief over hun vrijetijdsbesteding, hun zelfstandigheid, hun uiterlijk, hun materiele situatie en hun gezondheid. Ook hun visie op de toekomst is meer negatief dan in 2018. Anderzijds stellen we ook hier vast dat hun relatie met vrienden en vriendinnen geen negatief effect heeft ondervonden.

Tabel 26: trendanalyse tevredenheid aspecten van het leven

Verandering in gemiddelde tevredenheid over verschillende aspecten in het leven tussen 2018 en 2021?

Hoe tevreden ben je met de volgende dingen in je leven? (schaal 0-10)	2018	2021	2021-2018
Het huis waarin je woont (n ₂₀₁₈ =1465; n ₂₀₂₁ =2324)	9.2	8.9	-0.3***
De buurt waar je woont (n ₂₀₁₈ =1428; n ₂₀₂₁ =2319)	8.6	8.4	-0.3***
Hoe veilig je je voelt (n ₂₀₁₈ =1426; n ₂₀₂₁ =2315)	9	8.4	-0.6***
Je vrienden en vriendinnen (n ₂₀₁₈ =1452; n ₂₀₂₁ =2316)	8.7	8.7	-0.1
Hoe je je tijd doorbrengt (n ₂₀₁₈ =1453; n ₂₀₂₁ =2313)	8.8	8	-0.9***
Hoe je er uitziet (n ₂₀₁₈ =1408; n ₂₀₂₁ =2296)	8.4	7.3	-1***
De dingen die je hebt (n ₂₀₁₈ =1456; n ₂₀₂₁ =2299)	9.4	8.9	-0.5***
De vrijheid die je hebt (n ₂₀₁₈ =1425; n ₂₀₂₁ =2300)	8.8	8.3	-0.5***
Wat er later in je leven kan gebeuren (n ₂₀₁₈ =1395; n ₂₀₂₁ =2295)	8.6	8	-0.6***
Hoe er door volwassenen naar jou geluisterd wordt in het algemeen (n ₂₀₁₈ =1416; n ₂₀₂₁ =2291)	8.4	7.7	-0.7***
Je gezondheid (n ₂₀₁₈ =1414; n ₂₀₂₁ =2298)	9.1	8.5	-0.7***

Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

Fysiek en verbaal geweld

Ook opvallend is de stijgende rapportering van fysiek en verbaal geweld bij jongeren. In 2021 rapporteren kinderen significant meer fysiek en verbaal geweld van hun broers of zussen, maar ook van kinderen uit hun school (Tabel 27 en Tabel 28).

Tabel 27: trendanalyse geweld broers en zussen

Deze vragen gaan over de voorbije maand (= de laatste 30 dagen)	% Twee keer of meer		
	2018	2021	2021-2018
Hoe vaak werd jij de voorbije maand geslagen door jouw broers of zussen? (vechten om te spelen telt niet mee) (n ₂₀₁₈ =1307; n ₂₀₂₁ =1895)	33.4	42.8	9.4***
Hoe vaak zeiden jouw broers of zussen lelijke woorden tegen jou tijdens de voorbije maand? (n ₂₀₁₈ =1326; n ₂₀₂₁ =1893)	39.6	53.8	14.2***

Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

Tabel 28: trendanalyse geweld op school

Verandering in ervaren fysiek en verbaal conflict op school tussen 2018 en 2021.

Hoe vaak hebben tijdens de voorbije maand (= de laatste 30 dagen)	% Twee keer of meer		
	2018	2021	2021-2018
...kinderen uit jouw school jou geslagen of geschopt? (vechten om te spelen telt niet mee) (n ₂₀₁₈ =1348; n ₂₀₂₁ =2297)	17.4	22.9	5.4***
...kinderen uit jouw school lelijke woorden tegen jou gezegd? (n ₂₀₁₈ =1339; n ₂₀₂₁ =2276)	31.8	39.4	7.6***
...kinderen uit jouw klas jou uitgesloten? (n ₂₀₁₈ =1337; n ₂₀₂₁ =2265)	17.6	20.0	2.4+

Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

Vrijtijdsbesteding

Tot slot gaan we dieper in op trends met betrekking tot vrijetijdsbesteding. Hier stellen we vast dat kinderen thuis significant vaker helpen in het huishouden en mee zorgen voor andere familieleden. Daarnaast besteden ze thuis meer tijd aan studeren en huiswerk maken, sociale media en het spelen van spelletjes op de computer, gsm of andere toestellen. Naast deze activiteiten binnenshuis, besteden ze ook meer tijd aan buiten spelen. Daar staat tegenover dat hun buitenschoolse activiteiten duidelijk zijn afgenomen, behalve wat betreft sportactiviteiten.

Tabel 29: trendanalyse vrijetijdsbesteding

Verandering in tijdsbesteding tussen 2018 en 2021

Hoeveel dagen per week besteed je tijd aan volgende dingen?	% Een dag per week of meer		
	2018	2021	2021-2018
Thuis helpen (huishoudelijke taken) (n ₂₀₁₈ =1439; n ₂₀₂₁ =2397)	56.4	61	4.6**
Zorgen voor broer of zus, of andere familieleden (n ₂₀₁₈ =1423; n ₂₀₂₁ =2377)	42.9	48.2	5.3**
Leren en huiswerk maken (n ₂₀₁₈ =1420; n ₂₀₂₁ =2381)	81.5	87.6	6.1***
Sociale media gebruiken (Instagram, TikTok, Facebook, enz.) op de computer, gsm of via andere toestellen (n ₂₀₁₈ =1432; n ₂₀₂₁ =2380)	71.8	77.3	5.5***
Spelletjes spelen op de computer, gsm of toestellen (zoals een PlayStation, Xbox, Nintendo, enz.) (n ₂₀₁₈ =1423; n ₂₀₂₁ =2382)	72.6	77.8	5.2***
Buiten spelen (n ₂₀₁₈ =1405; n ₂₀₂₁ =2357)	66.6	77.0	10.4***
Sporten of sportoefeningen doen (n ₂₀₁₈ =1413; n ₂₀₂₁ =2370)	59.8	60.1	0.3
Naar de muziekschool, tekenschool, dansschool, academie voor woord, ... gaan (n ₂₀₁₈ =1429; n ₂₀₂₁ =2379)	20.6	12.9	-7.7***

Significant verschil (* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001) tussen 2021-2018

Bron: ISCWeB-2018 en ISCWeB-2021

9. Conclusie

In dit rapport hebben we de eerste resultaten van het Vlaamse luik van de International Survey on Children's Well-Being (ISCWeB) 2021 voorgesteld. ISCWeB-2021 geeft een uniek inzicht in hoe jonge kinderen (4de tot 6de leerjaar) in Vlaanderen de coronacrisis hebben ervaren, en hoe verschillende aspecten van hun welbevinden en hun leefwereld zijn geëvolueerd ten opzichte van 2018. De meerwaarde van deze studie ligt vooral in het grootschalige opzet van de bevraging (2449 kinderen via 50 scholen) en in de vergelijkbaarheid met een eerdere ISCWeB wave, met name ISCWeB-2018.

We hebben vastgesteld dat de coronacrisis ook bij relatief kleine kinderen (4de tot 6de leerjaar) een grote invloed heeft gehad op hun leven. Zo hebben we besproken dat kinderen zich vaak zorgen maken over coronabesmettingen en dat hun algemene mentaal welbevinden erop achteruit is gegaan sinds 2018. Bovendien voelen ze zich zowel thuis als op school minder gesteund en ervaren ze meer conflicten. Anderzijds stellen we wel vast dat kinderen vinden dat ze relatief goed geïnformeerd worden over het coronavirus, en dat ze zich gesteund voelen door hun vrienden.

Het is duidelijk dat de corona-pandemie jonge kinderen diep geraakt heeft. Als we nagaan welke COVID-19-maatregelen een invloed hebben gehad op jonge kinderen kan dit ook niet verbazen. Sinds maart 2020 zijn kinderen geconfronteerd met schoolsluitingen, beperkingen in vrijetijdsactiviteiten (bijv. sluiting van musea, pretparken, sportclubs, kunstacademies, etc.) en kinderopvang, verbod op reizen en kampen, en beperkingen van groepsbijeenkomsten ¹¹. Deze maatregelen hebben een rechtstreekse invloed op de belangrijkste aspecten van het dagdagelijkse leven van jongere kinderen, met name hun thuissituatie, hun schoolsituatie, hun vrijetijdsbesteding en hun vriendschappen. Dit zien we duidelijk weerspiegeld in de gepresenteerde cijfers.

Het lijkt ons daarom belangrijk de situatie goed te monitoren en bij beleidsmaatregelen steeds specifieke aandacht te hebben voor onze jonge, zich nog sterk ontwikkelende kinderen. Een bijzondere aandacht voor jongere in kwetsbare gezinnen lijkt daarbij aangewezen. Hoewel dit rapport primair focust op een algemene beschrijving en de focus dus automatisch uitgaat naar gemiddeldes, tonen de verschillende tabellen ook heel duidelijk een bijzonder kwetsbare groep. Zo geeft 14% van de kinderen aan tijdens de lockdown niet elke dag voldoende te eten te hebben, gaf 23% toe dat het thuis niet of slechts een beetje lukte om te studeren, vindt 18% dat hun mening thuis niet serieus wordt genomen en onderhield 6% van de 10 tot 12- jarigen geen enkel contact met zijn of haar vrienden tijdens de lockdown. 15% ging expliciet niet akkoord dat tijdens de coronacrisis de band met leden van het gezin sterker werd tussen de 5 en 10% voelde zich tijdens corona niet gesteund door vrienden, juffen en meesters en de mensen waarmee ze samenwonen. Die percentages zijn niet verwaarloosbaar en tonen duidelijke gelijkenissen met het geschatte aandeel armen in onze samenleving. In vele opzichte was de corona-crisis een grote verduidelijker. Zij maakte groepen zichtbaar die vaak buiten de schijnwerpers blijven. Als we als

¹¹ Voor een gedetailleerd overzicht van alle maatregelen zie het rapport 'De impact van de covid-19-maatregelen op kinderen en jongeren', gepubliceerd door KeKi https://www.keki.be/sites/default/files/keki%20corona%20-%20finale%20versie%20-%20reduced_final.pdf

samenleving de ambitie hebben voor alle kinderen een goed leven te bewerkstelligen, dienen deze problematieken blijvend belicht te worden.

10. Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst (als pdf-bestand verkrijgbaar bij auteurs)